

такого роду, і першопрохідцю завжди важче від інших – досить сказати, що для багатьох з цих 22 не вдалося знайти навіть фото. Люди, цілком різні, часто навіть ворожі один одному за життя, стали, як це взагалі буває – єдині після трагічної загибелі. Серед іншого їх об'єднує те, що вони – програли. Вони програли свою справу двічі – вперше, як активні діячі історії відродженої нації, вдруге – як об'єкти історичної пам'яті. Манкуртизм, байдужість охопили суспільство, і герої перетворилися на фантоми, привиди вітчизняної історії, тої самої історії, яку, за словами більш щасливого їх сучасника Володимира Винниченка, слід “читати з бромом”. 22 коротенькі біографії повертають 22 людські долі, викинуті з історії назавжди. Які труднощі довелося подолати М.П.Чабану в його пошуковій роботі, промовисто визначає той факт, що лише щодо трьох діячів відоме місце їх поховання, а про шістьох навіть у скрупульозному пошуку не вдалося встановити достовірних фактів. Ґрунтовно підібраний матеріал, прискіплива перевірка невідомих (а для більшості з них взагалі відсутні перевірені факти) подій, праця в бібліотеках, архівах, встановлення зв'язків з уцілілими родинами – величезна праця прискіпливого дослідника. І при всьому цьому часто доводиться визнавати – інформації не існує. А інакше й бути не могло. Першими і дотепер останніми їх біографами були слідчі ГПУ-НКВС, останньою згадкою про існування – “вирок виконано”.

Проте навіть ці короткі біографічні повідомлення М.П.Чабан подає, наче окремі пісні великої саги новітніх часів. Адже кожен із цих людей – бажав волі України. Недоспівана, раптово обірвана, покраяна, забута... Як метеори, раптово спалахнули вони на небосхилі української історії, прокреслили його полум'яним розчерком і зникли назавжди. Зникли з нашої історії, нашої пам'яті, нашого життя. Потрібна справді каторжна, наполеглива праця, щоб за випадковими згадками у нечисленних мемуарах, короткими повідомленнями газет далекої пори, перекрученими допитними аркушами катівень відшукати образи цих зниклих людей-фантомів, повернути їм їх людський вигляд. Людей, які повірили у сили власного народу і були розтоптані його байдужістю, але не прокляли його, а ділили з ним його долю в таборах Півночі, розстрільних у підвалах та ярах України, не маючи навіть надії на пам'ять.

Ю.Г. Пахоменков

ЛАСТІВКА УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ НА КУБАНІ

Василь Мова (Лиманский). Из литературного наследия / Составление, предисловие, комментарии и научное редактирование текстов Виктора Чумаченко. – Краснодар: Краснодарский государственный университет культуры и искусств, 1999. – 244 с.

Кубань із прадавніх часів в етнічному, культурно-духовному й політичному планах завжди тяжіла до Наддніпрянщини, до України. Опинившись волею долі у володіннях Російської імперії, кубанці не раз відверто виявляли синівське ставлення до батьківського краю, за що найвидатніших із них переслідували, а часом і жорстоко карали. Особливо діставалося від влади тутешнім українофілам-літераторам, ученим, художникам та іншим культурним діячам. Досить згадати Шевченкового приятеля наказного козачого отамана і письменника Якова Кухаренка (1799–1862). За офіційною версією, він загинув від рук горців абадхезів, але існує припущення, що його прибрали царські агенти, виконуючи завдання тих, кому не подобались проукраїнські настрої нащадка запорожців.

Найкolorитнішою постаттю кубанського українства другої половини XIX ст., спадкоємцем Я.Кухаренка, був письменник і громадський діяч Василь Семенович Мова (псевдо Лиманський). Відомо, що народився він 1842 року на хуторі Солодкому Лимані

(звідси й псевдо) недалеко від станиці Стародерев'янківської (тепер Канівського району Краснодарського краю) у сім'ї сотника Кубанського козачого війська. Здобув гарну освіту в Катеринодарській військовій гімназії (1853–1860) та на історико-філологічному і юридичному факультетах Харківського університету (1860–1867), деякий час учителював, потім працював слідчим і суддею, присяжним повіреним по різних кубанських станицях, організовував недільні школи, займався просвітницькою роботою. Помер Василь Семенович порівняно молодим у червні 1891 р. від запалення легенів, похований на міському цвинтарі в Катеринодарі (Краснодарі).

Свого часу В.Мова активно друкувався в таких українських (переважно львівських) виданнях, як-от: “Літературно-науковий вісник”, “Зоря”, “Правда”, “Рідний зільник”, “Народний календар” та ін. Він написав чимало віршів, три поеми, драму “Старе гніздо – і молоді птахи”, низку оповідань, нарисів, критичних і публіцистичних статей, спогадів тощо. Йому належать також переклади уривків “Слова о полку Ігоревім” і кількох поезій М.Лермонтова. Крім того, він готував матеріали до “Російсько-українського словника”.

Творчість подвижника-кубанця гаряче підтримували й популяризували Іван Франко та Олександр Кониський. Але, на жаль, сталося так, що протягом багатьох десятиліть після смерті письменника вона була маловідомою, замовчуваною і майже недоступною для пересічного читача. Тільки 1965 р. в Києві невеликим томиком побачили світ “Поезії” В.Мови, а 1990-го – драма “Старе гніздо – і молоді птахи” та ще 1968 р. в Мюнхені вийшла неповна збірка його різножанрових писань. “Українська літературна енциклопедія” (Т.3. – К., 1995. – С.390) зазначає, що багато Мовиних творів втрачено. Отже, актуальними є пошук, вивчення й публікація тих творів. Усяка спроба зробити щось суттєве в цій справі заслуговує найпильнішої уваги. Саме під таким кутом зору слід оцінювати випущену 1999 р. в Краснодарі книжку “Василь Мова (Лиманський). Из литературного наследия”.

Названу книжку підготував до видання (уклав, написав передмову й коментарі та здійснив наукове редагування текстів) кандидат філологічних наук Віктор Чумаченко. До неї увійшов цілий ряд творів В.Мови, які упродовж багатьох років лишалися поза увагою істориків літератури й рядових читачів та не включалися до відомих збірок письменника. Що ж це за твори? Насамперед це полемічні статті В.Мови, в яких він дискутує з деякими авторами газет “Харьков” і “Харьковские губернские ведомости” із різних питань тодішнього (60-ті рр. XIX ст.) українського суспільно-політичного і культурного життя. Особливо гострими видаються слова письменника на захист Т.Г.Шевченка. Добре зробив упорядник, що поряд зі статтями нашого кубанця подав і виступи тих, проти кого ці статті скеровані, об'єднавши всі полемічні матеріали в трьох розділах: “Дискуссия о Т.Г.Шевченко”, “Дискуссия с Н.Зарудным” та “Дискуссия с Е.Н.”.

Після частини з полемічним змістом у виданні В.Чумаченка вміщено ще й такі розділи: “Песни на стихи В.С.Мовы”, “Статьи и рассказы В.С.Мовы”, “Драматургия В.С.Мовы” та “Письма В.С.Мовы”. Для дослідника-літературознавця, історика і фольклориста в цих розділах чимало цікавих фактів, які досі не були в науковому вжитку.

Неабияку цінність має останній розділ Чумаченкової праці, де знаходимо матеріали до бібліографії В.С.Мови (Лиманського) за 1861-1999 рр. Тут подаються відомості про окремі видання творів письменника та про публікації, присвячені його життю і творчості, причому не тільки про ті видання й публікації, що вийшли в колишній Російській імперії та новітній Україні, а й про ті видання й публікації, що вийшли за кордоном (Чехія, Німеччина, Франція, Канада, США, Польща, Велика Британія). Укладач бібліографії зауважує, що це лише перша спроба підготовки бібліографічного покажчика, присвяченого В.Мові. Значить, треба сподіватися на більш докладну інформацію про розголос творчості славного кубанця.

Видання, підготовлене і здійснене Віктором Чумаченком, – без сумніву, визначна подія в культурно-національному житті українців Кубані, ластівка духовного відродження козацьких нащадків. Від душі хочеться побажати нашим дорогим єдиноплемінникам, щоб такі ластівки прилітали до них частіше й нагадували їм, хто вони і в якій землі коріння їхнього роду!

В.А. Чабаненко

